

KONCEPT SPREMNOSTI ZAJEDNICE ZA PREVENTIVNO DELOVANJE

The Concept of Community Readiness for Preventive Action

ABSTRACT *Community readiness is defined as the extent to which a community is adequately prepared to develop and implement preventive interventions. The concept makes it possible to provide theoretically and scientifically grounded explanations of inconsistent effectiveness of prevention programs implemented in different communities. The article outlines the history of the community readiness model, its basic components (dimensions and stages) and practical implications – how to assess community readiness, and strategies to improve it.*

KEY WORDS *prevention programs, community readiness, assessment, improvement*

APSTRAKT *Spremnost zajednice se određuje kao stepen i obim u kojem je zajednica adekvatno pripremljena za razvijanje i primenu intervencija preventivnog karaktera. Uvođenjem koncepta spremnosti zajednice dato je teorijsko naučno-zasnovano objašnjenje nekonzistentne uspešnosti preventivnih programa koji se primenjuju u različitim zajednicama. Pored prikaza istorijskog razvoja i osnovnih postavki modela spremnosti zajednice (dimenzija i nivoa), u radu su razmotrene i njegove praktične implikacije - postupak procene i strategije za unapređivanje nivoa spremnosti zajednice.*

KLJUČNE REČI *programi prevencije, spremnost zajednice, procena, unapređivanje*

U savremenoj nauci i praksi prevencije različitih negativnih pojava koncept spremnosti zajednice zauzima značajno mesto. Spremnost zajednice obuhvata obaveštenost, zainteresovanost, sposobnost i volju određene sredine da inicira i podrži aktivnosti preventivnog karaktera (CSAP, 2003). Reč je o organizacionom potencijalu zajednice za preventivno delovanje, izraženom kroz stepen i obim u kojem je zajednica adekvatno pripremljena za planiranje, iniciranje, primenu i unapređivanje preventivnih aktivnosti (Oetting i sar., 2001).

Zajednice se mogu međusobno veoma razlikovati u pogledu nivoa spremnosti za prevenciju. Postojanje takvih razlika je direktan uzrok nekonzistentne efektivnosti istovetnih preventivnih programa koji su primenjeni u različitim zajednicama. Drugačije rečeno, zahvaljujući razlikama u nivou spremnosti, isti preventivni

program koji je primenjen u više zajednica često postiže potpuno različite efekte. Jedna od osnovnih pretpostavki uspešnog preventivnog delovanja je usklađivanje strukture, sadržaja i načina primene programa sa nivoom spremnosti zajednice. Ukoliko priroda programa nije usklađena sa stepenom spremnosti zajednice, povećava se verovatnoća da primenjene preventivne intervencije i aktivnosti ostanu bez uspeha. Otuda se procena spremnosti, odnosno utvrđivanje nivoa spremnosti zajednice za prevenciju smatra inicijalnom karikom u lancu planiranja prevencije i bazičnom karakteristikom od koje zavisi efektivnost primenjenih preventivnih programa.

Uvažavanje ovih saznanja uslovalo je potrebu istraživača za koncipiranjem i razvijanjem teorijskog konstrukta koji bi obezbedio naučno-zasnovano objašnjenje načina na koji se zajednica menja i načina na koji je moguće promeniti zajednicu u pogledu njene spremnosti za prevenciju. Tako su 1995. godine istraživači Centra za preventivna istraživanja *Tri-Ethnic (Tri-Ethnic Center for Prevention Research)* Univerziteta u Koloradu (*Colorado State University*) konstruisali model spremnosti zajednice (*Community Readiness Model*). Model je prvobitno razvijen u istraživačke svrhe za potrebe planiranja prevencije zloupotrebe psihoaktivnih supstancija (u daljem tekstu PAS) u ruralnim zajednicama. Vremenom je prerastao u široko prihvaćeno praktično sredstvo pružanja pomoći zajednici u organizovanju, primeni i održavanju različitih preventivnih programa i intervencija. Danas se model uspešno koristi u proceni spremnosti zajednice za prevenciju čitavog spektra različitih problema, kao što su: zdravstveni i nutritivni problemi (seksualno prenosive bolesti, kardiovaskularne bolesti, način ishrane), problemi zaštite životne sredine (kvalitet vode i vazduha, otpadni materijali, recikliranje), socijalni problemi (siromaštvo, beskućništvo, zloupotreba PAS, nasilno ponašanje dece i omladine, međupartnersko nasilje) i personalni problemi (depresija, samoubistvo i sl.). Osim toga, model spremnosti zajednice se pokazao efektivnim kako u urbanim, tako i u ruralnim i izolovanim zajednicama (Plested i sar., 2005). O naučnoj opravdanosti modela spremnosti zajednice svedoči i njegovo utemeljivanje u zvaničnu nacionalnu platformu za planiranje prevencije koju su sačinili Ministarstvo zdravlja SAD (*U.S. Department of Health and Human Services*), Servisna uprava za zloupotrebu supstancija i mentalno zdravlje (*Substance Abuse and Mental Health Service Administration - SAMHSA*) i Centar za prevenciju zloupotrebe supstancija (*Center for Substance Abuse Prevention - CSAP*). Važno je istaći da spremnost zajednice nije program nego model koji omogućava zajednici da identifikuje i primeni programe, strategije i intervencije koje su u skladu s aktuelnim nivoom spremnosti. Samim tim, model spremnosti zajednice treba posmatrati kao fleksibilan sistem koji se može menjati tokom vremena u smislu daljeg razvoja i prilagođavanja potrebama rešavanja različitih problema u zajednicama.

Radi razumevanja teorijskih osnova koncepta spremnosti zajednice i uvažavanja značaja utvrđivanja nivoa spremnosti za potrebe planiranja prevencije,

biće izloženi istorijski put razvoja i osnovne postavke ovog koncepta, kao i njegove praktične implikacije. Pre toga, značajno je napomenuti da se koncept primarno odnosi na spremnost *zajednice*, pri čemu se pod zajednicom podrazumeva "grupa pojedinaca koji dele specifični geografski, demografski, kulturni i socijalni kontekst u kome realizuju brojne aktivnosti od zajedničkog i individualnog interesa" (Edwards i sar., 2000:292). Zajednica može biti posmatrana kroz nivo lokalne zajednice, ali i kroz manje zajednice koje ulaze u njen sastav, kao što su škole, zdravstvene ustanove, susedstva, ustanove socijalne zaštite, crkve.

Neposredni koreni proučavanja spremnosti zajednice

Teorijska rasprava o problemu spremnosti zajednice za prevenciju započeta je devedesetih godina XX veka. Mary Ann Pentz, autor preventivnog projekta *Midwest* (raniji naziv *Project STAR - Students Taught Awareness and Resistance*), prva je upotrebila termin spremnost zajednice i postavila izvorne okvire ovog koncepta. U svom radu, prezentovanom na prvoj formalnoj konferenciji Društva za preventivna istraživanja (*Society for Prevention Research*), održanoj 1992. godine u organizaciji Centra za preventivna istraživanja pri Univerzitetu u Kentakiju (*Center for Prevention Research, University of Kentucky*), autorka je istakla da je iniciranje preventivnih programa moguće uspešno ostvariti samo ako je zajednica spremna za to. "Ukoliko zajednica nije spremna mala je verovatnoća da će preventivni program biti iniciran, a ukoliko program startuje uprkos činjenici da zajednica nije spremna velika je verovatnoća da će njegova inicijacija voditi ka neuspehu" (prema: Edwards i sar., 2000:293). Generalni zaključak bio je da se naponi na planu unapređenja preventivnih aktivnosti u zajednicama moraju usmeriti na otkrivanje načina na koji je moguće povećati spremnost zajednice za prevenciju. U tom postupku neophodno je "proceniti aktuelni nivo spremnosti, razviti tehnike za unapređenje nivoa spremnosti i dovesti zajednicu na onaj nivo u kome je iniciranje programa moguće" (prema: Oetting i sar., 2001:826).

Otrpilike u isto vreme istraživači Centra za preventivna istraživanja *Tri-Ethnic*, na osnovu sopstvenih iskustava u realizaciji dve nezavisne istraživačke pilot-studije, dolaze do sličnih saznanja. Prva studija odnosila se na iniciranje, razvijanje i testiranje medijskih kampanja koje podržavaju aktivnosti prevencije zloupotrebe PAS u malim zajednicama. Druga studija obuhvatala je konsultacije i trening stručnjaka iz meksičko-američkih, američko-indijanskih zajednica i zajednica na teritoriji Aljaske o planiranju i primeni preventivnih programa. Zbog neospornog doprinosa ovih studija u razvijanju i koncipiranju teorijskog modela spremnosti zajednice biće u osnovnim crtama iznet njihov sadržaj.

Projekat razvijanja i testiranja medijskih kampanja posvećenih prevenciji zloupotrebe PAS obuhvatio je deset ruralnih zajednica zainteresovanih za iniciranje i unapređivanje preventivnih programa putem medijskih kampanja. U svakoj

zajednici je formiran poseban Tim za medije (*media team*) koji je učestvovao u programu edukacije i koji je, nakon okončanja programa, trebalo da u sopstvenoj zajednici realizuje medijsku kampanju koju je bila koncepcijski jasno strukturirana i dizajnirana od strane Centra. Međutim, pilot-studijom nisu postignuti očekivani efekti. Iako su timovi svih zajednica unapredili svoje znanje o planiranju prevencije i uspešno realizovali medijsku kampanju, efekti realizovanih medijskih kampanja, procenjeni kroz iniciranje i unapređivanje programa prevencije zloupotrebe PAS, znatno su varirali među zajednicama. Na osnovu naknadnih razgovora sa timovima konstatovano je da u pojedinim zajednicama priroda problema nije bila na adekvatan način shvaćena i da članovi zajednice nisu bili spremni da više investiraju u planiranje preventivnih programa. Upravo u tim zajednicama edukacijom timova nije ostvaren ni minimalan napredak (Plested i sar., 1999).

Drugi projekat, realizovan u isto vreme, obuhvatao je konsultacije i edukaciju stručnjaka iz meksičko-američkih, američko-indijanskih zajednica i zajednica sa teritorije Aljaske iz oblasti planiranja i primene preventivnih strategija i intervencija. Centar je za potrebe projekta formirao poseban Tim za zajednice (*community team*) koji je, po pozivu, obilazio zajednice u SAD i služio kao resurs za širenje informacija i transfer znanja u vezi s prevencijom različitih problema, pre svega zloupotrebe PAS i nasilnog ponašanja. Svrha projekta bila je razvijanje efektivnih preventivnih strategija i intervencija kroz obezbeđivanje kontinuirane tehničke podrške i pomoći timovima sastavljenim od stručnjaka i ključnih osoba koje su zajednice samostalno delegirale. Kroz grupnu diskusiju i razmenu informacija učesnici su nastojali da identifikuju problem u zajednici, koncipiraju radne i praktične ciljeve koji bi bili realno izvodljivi i usklađeni s potrebama zajednice i razviju akcione planove usmerene ka unapređenju lokalnih preventivnih aktivnosti. Sam program je delimično postigao očekivane efekte. Pokazalo se da su zajednice bile mnogo spremnije da investiraju u preventivne aktivnosti onda kada su akcioni planovi bili specifični u pogledu njihovih potreba i konzistentni sa njihovom kulturom. Suprotno tome, pozitivne promene nisu ostvarene u zajednicama u kojima lideri nisu bili spremni da investiraju u preventivne aktivnosti ili je izostajala podrška članova zajednice (Jumper-Thurman i sar., 2001b).

Iako pomenuti projekti nisu rezultirali značajnim promenama u obuhvaćenim zajednicama, lekcije naučene nakon njihove primene bile su od neprocenjivog značaja. Osnovni zaključak bio je da iniciranje ili unapređivanje preventivnih programa nužno zahteva prethodnu pripremu zajednice za promene koje predstoje. Konkretnije, edukacija stručnjaka o načinima primene preventivnih programa je jedino opravdana u situaciji kada je zajednica spremna da inicira nove ili proširi postojeće programe (Oetting i sar., 2001). Na osnovu ekstenzivnog kliničkog i istraživačkog iskustva članova Tima u radu na tretmanu pojedinaca zapaženo je da nivo spremnosti zajednica za prevenciju varira na isti način kao i individualna spremnost pojedinca za tretman. Opšti zaključak Tima bio je da se koncept

individualne dijagnostičke procene mora primeniti i na zajednicu kao celinu. U prilog tome išla su i istraživačka iskustva koja pokazuju da implementacija efektivnih intervencija u pojedinim zajednicama koje nisu prihvatale ponuđene intervencije, često, u potpunosti ostaje bez uspeha (Jumper-Thurman i sar., 2003a).

Ova saznanja, i pomenuto izlaganje Pentzove na konferenciji Društva za preventivna istraživanja, bili su direktan podsticaj za istraživače Centra za preventivna istraživanja *Tri-Ethnic* da se intenzivno fokusiraju na pitanje spremnosti zajednice i razvoj teorijskog modela procene i unapređenja spremnosti zajednice. Na tom polju, posebno se istakla grupa istraživača (Oetting, Edwards, Jumper-Thurman, Plested, Beauvais i Donnermeyer) koja je razmatrala nekoliko problema, a to su: svrsishodna deskripcija realnih stadijuma spremnosti zajednice, pronalaženje načina pouzdane procene spremnosti zajednice i identifikovanje efektivnih strategija unapređivanja nivoa spremnosti zajednice. Kao rezultat njihovih nastojanja, 1995. godine, koncipiran je teorijski Model spremnosti zajednice kao bazični konstrukt za razumevanje načina na koji se zajednica menja i načina na koji je moguće menjati zajednicu. Model se zasniva na četiri premise: 1) zajednice se nalaze na različitom nivou spremnosti u pogledu rešavanja specifičnih problema; 2) nivo spremnosti zajednice može se precizno proceniti; 3) zajednice mogu da napreduju kroz niz stadijuma razvijanja, implementacije, održavanja i unapređivanja efektivnih preventivnih programa, i 4) identifikovanje nivoa spremnosti je od ključnog značaja za izbor strategija poboljšanja nivoa spremnosti koje se razlikuju od stadijuma do stadijuma (Edwards i sar., 2000).

Značajno je pomenuti da se u godinama koje slede javljaju paralelni naponi drugih naučnika, istraživača i praktičara iz oblasti prevencije usmereni ka koncipiranju modela spremnosti zajednice. Nezavisno jedni od drugih, svi su dolazili do saznanja da zajednice veoma variraju u pogledu interesovanja i volje za iniciranje i primenu novih preventivnih strategija (Bukoski i Amsel, 1994; Aniskiewicz i Wysong, 1990; Weisheit, 1984). Međutim, ovi autori nisu uspeli da obezbede integrativnu teoriju ili obuhvatni bazični model, razviju standardne postupke za opisivanje spremnosti zajednice, niti da konstruišu specifične tehnike za procenu aktuelnog nivoa spremnosti zajednice. Ovaj razvojni period obeležili su radovi Wandersmana i saradnika koji su prevashodno bili usmereni na problem formiranja koalicija u zajednici, usled čega uvode pojam spremnosti koalicija. Predmet njihovog interesovanja bio je mehanizam putem koga faktori stresa u zajednici i široj socijalnoj sredini inhibiraju motivisanost zajednice (Hallman i Wandersman, 1992). Najimpresivniji radovi posvećeni su diskusiji o klimi u zajednici kao jednoj od dimenzija spremnosti zajednice. Wandersman i saradnici razlikuju tri vrste klime u zajednici: individualna klima, klima učesnika i organizaciona klima. Svaka od njih može se posmatrati kao katalizator akcija, budući da kvalitet klime u zajednici ima katalizatorske efekte na lokalne akcije (Chavis i Wandersman, 1990; Florin i sar., 1990).

Deskripcija spremnosti zajednice

Osnovno polazište u konstruisanju teorijskog modela spremnosti zajednice bilo je zasnovano na pojmovnom određenju spremnosti kao stepena i obima u kome je zajednica adekvatno pripremljena za primenu intervencija preventivnog karaktera. Na ovaj način definisana spremnost zajednice jasno je isključivala jednodimenzionalni karakter, pa je za potrebe temeljne deskripcije fenomena spremnosti zajednice bilo neophodno utvrditi dimenzije koje sa različitih aspekata odlikavaju zajednicu i u pogledu kojih se zajednice mogu međusobno razlikovati. Istraživači Centra *Tri-Ethnic* su 1995. godine sačinili nacrt modela koji je sadržao inicijalni popis osnovnih dimenzija spremnosti, a to su: 1) programiranje prevencije; 2) znanje o preventivnim programima; 3) rukovođenje i angažovanje zajednice; 4) znanje o problemu i 5) finansiranje prevencije (Oetting i sar., 1995).

Nacrt modela je, zatim, testiran u velikom broju različitih zajednica. Za potrebe diskriminativne validacije dimenzija spremnosti korišćeni su tehnika utvrđenog rangiranja i delfi-tehnika (Oetting i sar., 2001; Edwards i sar., 2000; Nutt, 1980). Na osnovu dobijenih rezultata unete su izvesne modifikacije. Prvo, uočeno je da nazivi prve dve dimenzije (programiranje prevencije i znanje o preventivnim programima) impliciraju strukturirane programe i zanemaruju niz preventivnih aktivnosti koje postoje, ali nisu sistematske i međusobno povezane. Zato su ove dimenzije preimenovane u: postojeće preventivne aktivnosti i znanje o preventivnim aktivnostima. Drugo, posmatranjem rada u radionicama i praćenjem održavanja preventivnih aktivnosti u zajednici, zaključeno je da su aktivnosti mnogo efektivnije ukoliko se zajednice oslone na lokalne resurse (ljude, vreme, mesto i novac) nego da postanu zavisne od spoljnog finansiranja. Otuda je inicijalna peta dimenzija (finansiranje prevencije) preimenovana u resurse, kako bi se naglasilo da novac nije jedini resurs. I treće, uočena je potreba za izdvajanjem još jedne dimenzije, koja je nazvana opšta klima u zajednici. Zapravo, iskustva u pojedinim zajednicama su pokazala da čak i onda kada su napori pojedinaca i organizacija izraženi i kada se aktivnosti zaista primenjuju, ukupna klima u zajednici može ostati ili veoma tolerantna prema problemu ili relativno pasivna i distancirana tokom pokretanja preventivnih aktivnosti (Donnermeyer i sar., 1997).

Tako je u konačnom modelu spremnosti izdvojeno šest dimenzija (Oetting i sar., 2001). To su:

- *Postojeće preventivne aktivnosti* (postojeći programi, intervencije, aktivnosti, politika i drugo);
- *Informisanost o preventivnim aktivnostima u zajednici* (pažnja koja se posvećuje konkretnom problemu, stavovi o preventivnim aktivnostima, politika, praksa i pravila zajednice koji se odnose na konkretan problem);

- *Rukovođenje* (posvećenost, način angažovanja i planovi za budućnost ključnih lidera zajednice koji su odgovorni za rešavanje problema, uključujući i uticaje samih pripadnika zajednice);
- *Opšta klima u zajednici* (način razmišljanja, stavovi, odnosi i akcije zajednice povodom problema);
- *Znanje o problemu* (opšta informisanost, informisanost o ključnim aspektima i dostupnost informacija o problemu u okviru zajednice);
- *Resursi* (ljudi, vreme, novac, prostor, odnosno stručnost kadrova, finansiranje i drugi oblici podrške u zajednici, uključivanje volontera, evaluacione aktivnosti).

Utvrđivanje nivoa spremnosti zajednice

Nakon deskripcije dimenzija spremnosti bilo je neophodno opisati kvalitativne razlike. Saznanje da nivo spremnosti za prevenciju značajno varira u zajednicama uslovalo je potrebu istraživača da identifikuju i opišu osobenosti različitih nivoa spremnosti zajednice za pokretanje, održavanje i unapređivanje preventivnih programa. Kao polazna osnova poslužila su dva istraživačka modela koja vode poreklo iz različitih naučnih područja. To su: model psihološke spremnosti za tretman i model razvoja zajednice.

Model psihološke spremnosti se vezuje za istraživačke napore koje su, počev od ranih 1980-ih, Prochaska i DiClemente preduzeli sa ciljem razvijanja opšteg modela personalne spremnosti za promene putem psihoterapijskog rada (Prochaska i sar., 1992; Prochaska i DiClemente, 1983; DiClemente i Prochaska, 1982). Na temelju rezultata njihovog rada s pojedincima koji su želeli da prekinu pušenje koncipirana je 1983. godine teorija psihološke spremnosti nazvana transteorijski model. Prema ovom modelu, individualna psihološka spremnost je suštinski element koji stoji u osnovi inicijacije i uspešne primene tretmana. Psihološka spremnost za promene podrazumeva individualno osećanje nezadovoljstva nastalo kao rezultat opažanja nesklada između postojeće i željene situacije (kako jeste i kako bi trebalo da bude). To osećanje je praćeno motivacijom za traženje informacija, učenje i prihvatanje novih oblika ponašanja koji imaju za cilj ublažavanje postojećeg nesklada (Prochaska i sar., 1992). Model razlikuje pet stadijuma psihološke (lične) spremnosti za tretman: 1) stadijum premissljanja – prekontemplativni stadijum (minimalna svesnost o problemu bez namere investiranja u promene); 2) stadijum razmatranja – kontemplativni stadijum (svesnost o problemu, ali ne i privrženost akcijama); 3) stadijum pripremanja (jasno prepoznavanje problema i ispitivanje raspoloživih opcija rešavanja problema); 4) stadijum akcije (implementacija predloženih aktivnosti usmerenih ka promeni ponašanja), i 5) finalni stadijum održavanja (učvršćivanje promena) (Prochaska i sar., 1992).

Između personalnih stadijuma spremnosti i spremnosti zajednice moguće je po analogiji izvesti neku paralelu. Na primer, implementacija je stadijum koji se javlja i na individualnom nivou i na nivou zajednice. Takođe, spremnost zajednice, kao što je to slučaj i sa individualnom spremnošću, može varirati u zavisnosti od vrste problema. I konačno, stadijumi spremnosti zajednice, kao i individualna spremnost za promene, ne predstavljaju skalu u kojoj svaki nivo inkorporira i zadržava sadržaje svih prethodnih nivoa tako da oni i dalje nastavljaju da egzistiraju. Prelazak sa jednog na drugi stadijum spremnosti podrazumeva razvijanje efektivnijih strategija rešavanja problema koje u potpunosti isključuju strategije nižih nivoa spremnosti.

Međutim, navedene analogije su neznatne u poređenju s problemima koji stoje na putu potpunog preuzimanja modela psihološke spremnosti. Najznačajnija teškoća leži u činjenici da zajednica nije individua već grupa. Grupni procesi, organizacija, karakteristike i stanja nisu relevantni za personalnu spremnost i ne mogu se lako prevesti ni u jedan od postojećih pet stadijuma individualne spremnosti. Konačno, individualna spremnost za promenu u vezi sa pojedinim problemima jeste jednodimenzionalni konstrukt, dok je spremnost zajednice multidimenzionalnog karaktera, te tako i zajednice mogu biti na veoma različitim nivoima spremnosti u različitim dimenzijama.

Druga istraživačka tradicija se vezuje za koncipiranje modela razvoja zajednice zasnovanog na dva delimično relevantna pristupa: model procesa donošenja odluke o inovacijama (Rogers, 1995) i model socijalnih akcija (Warren, 1978). Oba modela uvažavaju kompleksnost i dinamiku interakcija koje se odvijaju na nivou zajednice, značaj traženja konsenzusa i potrebu preduzimanja kolektivnih akcija (Garkovich, 1989). Prema Modelu procesa donošenja odluka o inovacijama, koji je 1983. godine ustanovio Rogers, postoji pet stadijuma u donošenju odluka: 1) saznanje (početna svesnost o inovaciji); 2) persuazija (menjanje stavova); 3) odlučivanje (prihvatanje ideja); 4) implementacija (sprovođenje ideje), i 5) konfirmacija (ponovno ili diskontinuirano korišćenje ideje nakon prvobitne primene) (Rogers, 1995).

Model socijalnih akcija, koji je razvio Warren 1978. godine, prati paralelu ovih stadijuma fokusirajući se na grupne procese i razlikuje sledeće stadijume: 1) stimulisanje interesovanja (prepoznavanje potreba); 2) inicijacija (definisane probleme i razvijanje alternativnih rešenja od strane članova zajednice koji prvi predlažu nove programe); 3) legitimizacija (lokalni lideri prihvataju potrebu za akcijom); 4) odlučivanje o akciji (razvijanje specifičnih planova koji obuhvataju angažovanje šireg kruga zajednice), i 5) akcija (implementacija) (Warren, 1978).

Iako ovi modeli, za razliku od modela personalne spremnosti, inkorporiraju grupne karakteristike i procese, oni ne definišu sve stadijume spremnosti zajednice niti adekvatno odlikavaju multidimenzionalnu prirodu spremnosti zajednice. Stoga

je bilo neophodno uložiti dodatne napore na planu identifikacije, deskripcije i rangiranja različitih nivoa spremnosti zajednice za prevenciju.

Istraživači Centra za preventivna istraživanja *Tri-Ethnic* su u prvobitnom nacrtu modela identifikovali i opisali osam nivoa ili stadijuma spremnosti, i to: 1) poricanje (uverenje da problem ne postoji ili da promene nisu moguće); 2) prepoznavanje (svest o postojanju problema, ali ne i motivacija za akciju); 3) pretplaniranje (prepoznavanje problema i prihvatanje da se nešto mora učiniti); 4) pripremanje (aktivno planiranje); 5) inicijacija (primena programa); 6) institucionalizacija (postojana primena jednog ili dva programa); 7) konfirmacija i ekspanzija (prepoznavanje ograničenja uz pokušaje da se unaprede postojeći programi), i 8) profesionalizacija (sofisticiranost, trening i efektivna evaluacija) (Oetting i sar., 1995). Za potrebe tačnog i pouzdanog definisanja stadijuma spremnosti, ponovo su korišćene tehnika utvrđenog rangiranja i delfi-tehnika.

Nakon primene modela u praksi i ocene eksperata uočeno je, na preporuke zajednica, postojanje još jednog nivoa koji prethodi stadijumu poricanja. Reč je o nivou u kome je problem do te mere pervazivan da se doživljava kao sastavni deo života zajednice. Nivo je prvobitno nazvan tolerancija, a zatim je, usled široke primene modela na brojne probleme u zajednici (npr. seksualno-prenosive bolesti, HIV infekcija) preimenovan u nivo neznanja. Tako je konačno koncipiran model spremnosti zajednice koji razlikuje devet nivoa spremnosti zajednice. Osim toga, nivo institucionalizacije je preimenovan u nivo stabilizacije, kako bi se izbegla terminološka konfuzija s pravnim pojmom institucionalizacije u smislu institucionalnog tretmana prestupnika. Svaki stadijum spremnosti je kvalitativno drugačiji i opisuje osobite karakteristike dimenzija spremnosti za koje se očekuje da budu prisutne ukoliko se zajednica nalazi na tom nivou spremnosti. Sledi kratka deskripcija nivoa spremnosti izvedena sumiranjem utvrđenih deskriptivnih izjava za svaku dimenziju duž kontinuuma stadijuma spremnosti zajednice.

Neznanje (tolerancija): Zajednica kao celina ili njeni lideri generalno ne prepoznaju da problem postoji. Pojave od interesa su normativne ili prihvaćene, te zajednica nije svesna da neko ponašanje uopšte može biti problem. Preovladava stav da su "stvari takve kakve jesu". Ispoljavanje određenog ponašanja u odgovarajućem socijalnom kontekstu smatra se prihvatljivim u odnosu na norme zajednice. Klima u zajednici može biti takva da posredno odobrava problem kao sastavno obeležje polne, uzrasne, socijalne ili grupne pripadnosti.

Poricanje: Kod malog broja članova zajednice postoji izvestan nivo prepoznavanja da neka pojava sama po sebi jeste ili može biti problem, ali se ne prepoznaje njeno prisustvo u zajednici. "Mi nemamo takvih problema". Čak i kada postoji izvesna svest da je takva pojava problem na nivou zajednice, preovlađuje shvatanje da sama zajednica ništa ne treba ili ništa ne može preduzeti po tom pitanju.

"To nije naš problem". "Mi ništa ne možemo učiniti u vezi s time". Članovi zajednice su pasivni i sumnjičavi.

Prepoznavanje: U zajednici postoji opšte uverenje da određene pojave predstavljaju problem na nivou zajednice i da se nešto po tom pitanju mora preduzeti. Međutim, ne postoji neposredna motivacija da se nešto uradi. Mogu postojati anegdotska znanja o problemu, ali ideje o tome kako i zašto problem nastaje su i dalje stereotipne i nejasne. Vođstvo se ne može identifikovati ili ne poseduje potrebnu energiju i motivaciju za suočavanje sa problemom. Klima u zajednici je takva da ne podstiče motivisanost lidera za akciju.

Preplaniranje: Problem se jasno prepoznaje i prevladava mišljenje da nešto treba uraditi. Vođstvo se može identifikovati, ali naponi nisu usmereni i detaljno određeni. O problemu se intenzivno razgovara, ali se konkretne akcije još uvek realno ne planiraju na nivou zajednice. Članovi zajednice počinju da priznaju neophodnost preduzimanja različitih aktivnosti suočavanja sa problemom.

Pripremanje: Planiranje je u toku i usmerava se na praktične detalje. Postoje opšte informacije o problemima u zajednici, kao i argumenti za i protiv preventivnih aktivnosti, intervencija ili programa. Međutim, postojeće informacije nisu zasnovane na podacima koji su formalno i sistematski prikupljeni. Vođstvo je aktivno i energično. Donose se odluke šta će se uraditi i ko će to uraditi. Resursi su obezbeđeni ili se za njima aktivno traga. Opšta klima zajednice je takva da pruža makar umerenu podršku. Moguće je iniciranje programa na eksperimentalnoj osnovi.

Inicijacija: Postoji dovoljno informacija koje opravdavaju pokretanje preventivnih aktivnosti, intervencija ili programa, ali su znanja o rizičnim faktorima još uvek stereotipna. Konkretna akcija započinje i traje, ali se ona posmatra kao delovanje eksperimentalnog karaktera. Stručnjaci su na edukaciji ili su edukaciju upravo završili. Može postojati izražen entuzijizam među liderima, jer se još uvek nisu pojavili ograničenja i problemi u primeni programa. Klima u zajednici može varirati, ali obično nema aktivnog otpora (izuzev, moguće je, male grupe protivnika), uz umereno angažovanje u realizaciji aktivnosti.

Stabilizacija (institucionalizacija): Jedan ili dva programa je pokrenuto i podržano od strane lidera zajednice. Postojeće intervencije i aktivnosti su stabilne i prihvaćene kao rutinske i korisne. Realizatori programa su obučeni i iskusni. Međutim, ne uviđa se potreba za promenom ili ekspanzijom. Ograničenja u primeni programa mogu biti uočena, ali se ona ne tumače kao neposredan signal za promenu. Ne prepoznaje se potreba za evaluacijom efektivnosti programa. Može, ali ne mora, postojati neka forma rutinskog praćenja prevalencije problema. Klima u zajednici je takva da generalno podržava sve aktivnosti.

Konfirmacija i ekspanzija: Postojeći programi se standardno primenjuju i lideri zajednice podržavaju proširivanje i unapređivanje programa. Članovi

zajednice iskazuju veće zadovoljstvo u pogledu korisnosti programa. Originalni programi se evaluiraju i modifikuju. Novi programi se planiraju tako da obuhvate više korisnika ili se proširuju na različite grupe. Resursi za nove programe su pribavljeni ili se aktuelno potražuju. Postoji redovno prikupljanje podataka o fenomenologiji i etiologiji problema. Zbog povećanja nivoa informisanosti i motivisanosti zajednice za unapređivanje programa, klima može biti takva da zahteva realizaciju specifičnih intervencija, ali, u osnovi, nastavlja da pruža podršku.

Profesionalizacija: Postoje detaljna i sofisticirana znanja o prevalenciji problema i faktorima rizika. Primenuju se programi namenjeni opštoj populaciji, kao i programi usmereni na specifične faktore rizika ili specifične rizične grupe. Realizatori programa su dobro edukovani, lideri pružaju snažnu podršku, a svi članovi zajednice angažovani. Sprovodi se permanentna evaluacija čiji se rezultati koriste kao osnova za modifikaciju i unapređivanje programskih intervencija i aktivnosti. Iako je klima u zajednici puna podrške, članovi zajednice treba da nastave s pružanjem podrške svim novim aktivnostima koje izlaze u susret potrebama zajednice.

Na osnovu deskripcije različitih stadijuma spremnosti zajednice za prevenciju jasno se uočava da svaki naredni stadijum ne obuhvata prethodni, već u potpunosti prevazilazi njegovo postojanje. Svaka zajednica je u mogućnosti da se postepeno menja duž kontinuuma stadijuma spremnosti. Kretanje zajednice prema narednom nivou nije nagli skok, već postupna progresija. Nijedan stadijum nije nužno bolji od drugih, te je svrha identifikacije stadijuma u usmeravanju odgovarajućih strategija. "Svaki stadijum je putovanje ka sledećem stadijumu i događaji koji obeležavaju to putovanje pružaju jasne smernice za ostvarenje vizije" (Jumper-Thurman i sar., 2003a:594). Tačnim određivanjem nivoa spremnosti dobija se odgovor na pitanje da li je ispunjen minimum uslova za iniciranje i primenu preventivnih programa, kao i koje bi preventivne aktivnosti bile najprikladnije za konkretnu zajednicu.

Unapređivanje spremnosti zajednice

Utvrđivanje činjenice da vrsta i karakter preventivnih aktivnosti direktno zavisi od nivoa spremnosti zajednice, kao i da na pojedinim nivoima nije moguće inicirati i implementirati preventivne programe, uslovlja je dalju potrebu istraživača Centra za preventivna istraživanja *Tri-Ethnic* da identifikuju načine na koje je moguće uskladiti nivoe pojedinačnih dimenzija, unaprediti opšti nivo spremnosti zajednice i dovesti zajednicu na nivo koji obezbeđuje kvalitetnu realizaciju, efektivnost i održivost programa. Inicijalni podsticaj za ustanovljavanje osobenih strategija unapređivanja spremnosti dale su zajednice u kojima je vršena provera finalnog modela, a koje su ukazale na potrebu formiranja posebnih akcionih timova (Jumper-Thurman i sar., 2003b).

Model akcionih timova zajednice prvi put je primenjen 1995. godine. Direktna povod je bila ekološka katastrofa u vidu kontaminacije uranijumskom prašinom i posledičnim radijacionim trovanjem koja je zadesila dve indijansko-američke zajednice nakon testiranja nuklearnog oružja. Suočene sa aktuelnom situacijom zajednice su pokušale da udruže napore na planu redukovanja postojećih problema kroz planiranje i primenu preventivnih i programa rane detekcije kancera. Međutim, iniciranje konkretnih aktivnosti je bilo konstantno praćeno neuspehom. Istraživači Centra za preventivna istraživanja *Tri-Ethnic* su posetili ove zajednice i organizovali tribinu za lidere zajednice na kojoj je predstavljen model spremnosti zajednice i ukazano na mogućnosti adaptiranja modela shodno potrebama i kulturnim specifičnostima zajednica. Formirani su akcioni timovi koji su uspešno klasifikovali zajednice na specifične nivoe spremnosti u pogledu svake dimenzije i na osnovu tih informacija razvili korak-po-korak akcione planove unapređenja zajednice u pogledu nivoa spremnosti i uspešne inicijacije i realizacije programa (Jumper-Thurman i sar., 2001a).

Ovo iskustvo bilo je direktna potvrda praktične upotrebljivosti i korisnosti modela akcionih timova u unapređenju spremnosti zajednice. Na bazi tih rezultata razvijen je poseban program obuke akcionih timova koji je pilotski testiran u američko-indijanskim zajednicama i zajednicama na teritoriji Aljaske (Jumper-Thurman i sar., 2001b). Do 2001. godine, u SAD i Kanadi je održano 40 radionica obuke timova zajednice, 60 fokus grupa i preko 750 intervjua sa ključnim informantima za potrebe planiranja prevencije zloupotrebe PAS, HIV infekcije, porodičnog nasilja i nasilnog ponašanja dece i omladine (Jumper-Thurman i sar. 2001a:7). Nizom evaluacionih studija je utvrđeno da je uspeh na planu unapređenja nivoa spremnosti zajednice znatno viši ukoliko se primeni model akcionih timova. Pokazalo se da su akcioni planovi koje ovakvi timovi kreiraju kulturno senzitivni, praktični i osnovani, da su usklađeni s aktuelnim stavovima i klimom u zajednici, da se baziraju na raspoloživim resursima zajednice i da uvažavaju postojeće barijere.

Višegodišnjom implementacijom programa treninga akcionih timova izvedena je lista mogućih strategija unapređenja za svaki stadijum spremnosti zajednice. U narednom delu biće prikazane efektivne intervencije koje se mogu primeniti na određenim nivoima spremnosti radi podsticanja i podržavanja napredovanja zajednice.

Neznanje (tolerancija): Osnovni cilj na ovom stadijumu je podizanje nivoa obaveštenosti o problemu i ukazivanje da određeno ponašanje predstavlja problem na koji treba delovati. Aktivnosti po pravilu iniciraju osobe koje nisu deo zajednice, budući da je ponašanje od interesa normativno, prihvaćeno kao sastavni deo života u zajednici ili se uopšte ne priznaje njegovo postojanje. Na ovom stadijumu još uvek nije moguće započeti s formiranjem tima zajednice. Preporuka je da eksterne grupe startuju sa identifikovanjem i selekcijom uticajnih osoba u zajednici sa kojima bi se mogli organizovati neki oblici rada usmereni ka razvijanju svesti da određeno

ponašanje jeste problem. Sledeći korak jeste promena stavova. Izmena stavova kod osoba od uticaja postepeno dovodi do promena stavova i ostalih članova zajednice. Onog trenutka kada se konstatuje da su stavovi zajednice počeli da se menjaju, moguće je započeti s neformalnim ili kratkim formalnim prezentacijama i razgovorima u postojećim i afirmisanim malim grupama (npr. nastavničko veće u školi, kolegijum lekara u zdravstvenim ustanovama, socijalne grupe u zajednici, stručne organizacije u zajednici i sl.). Efektivnim se pokazuju kućne posete i ciljani telefonski razgovori s osobama koje potencijalno mogu pružiti podršku u menjanju stavova zajednice i kasnije uzeti aktivno učešće u timu zajednice. Ponekada je moguće na ovom stadijumu koristiti i sredstva masovne komunikacije (najčešće flajeri i brošure), ali obazrivo, kako se ne bi izazvao otpor.

Poricanje: Na stadijumu poricanja osnovni cilj je razvijanje svesti da u zajednici postoji problem i da se nešto po tom pitanju može učiniti. Na ovom nivou najčešće postoje pojedinci koji donekle prepoznaju problem, tako da je moguće formirati tim zajednice. Ukoliko je zajednica prethodno bila na stadijumu neznanja, u tim se uključuju pojedinci koji su pomogli da se unapredi nivo spremnosti zajednice do nivoa poricanja. Nakon izbora tima pristupa se grupnim diskusijama koje treba da omoguće članovima tima da prepoznaju prisustvo lokalnog problema i uvide postojanje mogućnosti da se nešto učini na tom planu. Budući da na ovom stadijumu zajednice još uvek više pažnje poklanjaju deskriptivnim lokalnim incidentima nego statističkim pokazateljima, preporuka je da se u informisanju i diskusiji, umesto statističkih podataka, koriste izveštaji o kritičnim događajima koji su se desili u zajednici i koji ukazuju na postojanje problema (npr. tuča u školi koja je imala ozbiljne posledice, saobraćajne nesreće prouzorkovane zloupotrebom PAS i sl.). Poseban segment informisanja odnosi se na upoznavanje članova tima s intervencijama koje preduzimaju slične zajednice na planu rešavanja postojećeg problema. Od specifičnih intervencija koje su usmerene na razvijanje svesti o postojanju lokalnog problema moguće je koristiti sledeće: izveštavanje o lokalnim drastičnim događajima putem medija, održavanje informativnih prezentacija interesnim grupama u zajednici (npr. potencijalnim sponzorima lokalnih programa prevencije), pripremanje i izrada edukacionih postera, flajera i brošura (NIDA, 1997).

Prepoznavanje: Osnovni ciljevi na ovom stadijumu su promena stavova i precepcija na način koji obezbeđuje motivaciju za preduzimanje akcije, kao i razvijanje svesti da zajednica sama može nešto da učini na tom planu. Tim zajednice realizuje različite aktivnosti u malim grupama čiji su sponzori najčešće humanitarne, nevladine, građanske i strukovne organizacije. Eksterna pomoć je suportivna i sastoji se u obezbeđivanju obuke i dalje podrške u razumevanju teorijskih osnova i načina primene modela spremnosti zajednice, pružanju neophodnih informacija i pribavljanju potrebnih spoljnih resursa. Budući da na ovom nivou članovi zajednice ne ocenjuju postojeće nacionalne i regionalne podatke kao značajne i vredne,

poželjno je realizovati neformalna lokalna ispitivanja (npr. školske ankete, telefonske ankete, fokus grupe, male i specifične javne forume i sl.) koja mogu doprineti uviđanju da problem realno postoji u zajednici. Veoma je važno prezentovati podatke o zajednici kao celini, jer raščlanjavanje podataka i njihovo poređenje sa drugim zajednicama može biti izuzetno štetno (Donnermeyer i sar., 1997). Izuzetak su situacije u kojima su eksterni podaci kontradiktorni sa lokalnim stereotipima o pripisivanju problema specifičnim podgrupama u zajednici. Od specifičnih intervencija moguće je objavljivati novinske članke i uvodnike s opštim informacijama koje su u vezi sa lokalnom situacijom, prezentovati informacije o problemu u lokalnim medijima ili na lokalnim skupovima, publikovati rezultate lokalnih anketa, postavljati bilborde, distribuirati postere, flajere i brošure.

Pretplaniranje: Na stadijumu pretplaniranja cilj je razvijanje konkretnih ideja o načinu na koji treba praktično započeti aktivnosti u zajednici usmerene na problem od interesa. Primarni zadatak tima zajednice je da prikupi informacije o tome koje aktivnosti se aktuelno primenjuju u zajednici i da na osnovu tih informacija započne evaluaciju postojećih pravila i procedura (Jumper-Thurman i sar., 2001a). Na ovom stadijumu treba u proces planiranja uključiti ključne lidere zajednice i moguće sponzore, kako bi se obezbedila njihova podrška i nastojanje da pribave neophodne resurse. Korisno je organizovanje lokalnih fokus grupa ili malih javnih foruma na kojima se problem razmatra u kontekstu zajednice, kako bi se identifikovale postojeće snage i resursi (Oetting i sar., 2001). Intervencije u medijima se još uvek usmeravaju na lokalne informacije, iako se na ovom stadijumu već mogu uspešno prezentovati lokalni podaci upoređeni sa nacionalnim podacima i saopštiti informacije o tome šta se dešava u drugim zajednicama. Medijske poruke (posebno preko radija i televizije) treba da pruže informacije o tome šta se u pogledu konkretnog problema preduzima u drugim zajednicama (šta deluje, a šta ne deluje) kako bi se unapredio nivo znanja članova zajednice o potencijalnim aktivnostima. Pretplaniranje često vodi ka formiranju radnih timova koji na sebe preuzimaju obaveze koje će se realizovati na stadijumu pripremanja.

Pripremanje: Osnovni cilj na stadijumu pripremanja je prikupljanje postojećih informacija radi planiranja preventivnog delovanja. Donose se konačne odluke o strategijama i intervencijama koje će biti primenjene, vrši se izbor pojedinaca koji će biti uključeni u realizaciju aktivnosti, angažuju se stručnjaci iz oblasti, planira se obuka realizatora. Tim zajednice treba samostalno da traga i upoznaje se sa svim potvrđeno efektivnim i kulturno relevantnim programima koji su ciljno usmereni na problem od interesa, a pomoć im mogu pružiti stručnjaci iz relevantnih oblasti. Za zainteresovane subjekte u zajednici (tim zajednice, lideri zajednice, uticajne osobe u zajednici, potencijalni sponzori) organizuju se edukativni programi o specifičnim tipovima preventivnog delovanja. Postojanje lokalnih podataka je od suštinskog značaja na ovom stadijumu. Ukoliko takvi podaci nisu dostupni, postoji opasnost od konstatacije "mi nemamo problem", što zajednicu vraća na nivo prepoznavanja.

Preduzimaju se različite aktivnosti usmerene ka razvijanju klime podrške u zajednici, kao što su: iniciranje telefonskih, radio i televizijskih anketa u cilju prikupljanja informacija o stavovima i uverenjima članova zajednice u vezi s problemom; održavanje što raznovrsnijih fokus grupa i javnih foruma radi kreiranja obuhvatnije predstave o zajednici; razvijanje praktičnih strategija za obezbeđivanje resursa neophodnih za primenu željenih aktivnosti.

Inicijacija: Na nivou inicijacije osnovni cilj jeste obezbeđivanje informacija koje su specifične za konkretnu zajednicu. Tim zajednice je dobro upoznat sa osobenostima zajednice, prepoznaje unutrašnje resurse i zna koji programi i aktivnosti odgovaraju potrebama zajednice, te je moguće usmeriti se na primenu ideja u praksi. Započinje se sa sprovođenjem obuke za stručnjake i članove zajednice. Aktivnosti koje se primenjuju na ovom stadijumu prevashodno treba da ohrabre i podstaknu zajednicu da sagleda i pronade lokalne resurse koji bi omogućili održavanje aktivnosti u dužem vremenskom periodu. Preduslov za dovođenje zajednice na ovaj nivo jeste obezbeđena podrška lidera i većeg broja članova zajednice (Donnermeyer i sar., 1997). Od specifičnih intervencija moguće je intervjuisati korisnika programa radi prikupljanja informacija neophodnih za identifikovanje praznina i unapređivanje programskih aktivnosti, intenzivno tragati za resursima koji mogu da odgovore na potrebe zajednice, medijski pratiti pokretanje programa, održavati posebne sastanke sa liderima zajednice i sponzorima radi kritičke analize i ocene inicijalnih programskih aktivnosti.

Stabilizacija (institucionalizacija): Osnovni cilj je stabilizacija ili institucionalizacija postojećih programa i njihovo uzgobljavanje u postojeće strukture podrške. Budući da je na ovom stadijumu, u odnosu na ranije, veći broj članova zajednice spreman da investira u programe moguće je planirati raznovrsne aktivnosti koje će obuhvatiti i one članove koji do tada nisu aktivno učestvovali u programu. Redovno se zakazuju tromesečni sastanci na kojima se analiziraju dostignuća, eventualni problemi i potrebe za modifikacijom. Za zainteresovane članove zajednice obezbeđuje se obuka o evaluaciji i inicira primena bazičnih evaluacionih tehnika radi utvrđivanja dejstva i unapređivanja programa, kao i identifikovanja područja u kojima je potrebno načiniti modifikacije. Radi održavanja dostignutog nivoa podrške organizuju se specijalni događaji (konferencije, skupovi, tribine i sl.) na kojima se prezentuju rezultati programa i odaje priznanje svima koji su uključeni u njegovu realizaciju (sponzori, volonteri, stručnjaci). Informisanje o tome šta i kako se dešava vrši se putem medija. Ukoliko su programe finansirali eksterni sponzori ili su spoljni resursi ograničenog trajanja, glavni naponi su usmereni ka iznalaženju lokalnih resursa za dalje održavanje programa. Započinje se s aktivnostima formalnog umrežavanja programa, usluga, aktivnosti, službi.

Konfirmacija i ekspanzija: Na ovom stadijumu osnovni cilj je proširivanje i unapređivanje usluga. Ograničenje stadijuma stabilizacije je u tome što programi postaju "tradicija" ili "jedini izbor". Oni se ne evaluiraju nego naprosto održavaju.

Klima u zajednici pruža podršku, ali postoji nezainteresovanost za postavljanje pitanja da li program deluje i kako bi mogli da se poboljšaju njegovi efekti. Ključnu ulogu ima sprovođenje evaluacije. Angažuju se eksterni evaluatori radi obezbeđivanja obuhvatnije baze podataka o efektima programa. Fokus grupe se sve više usmeravaju ka ispitivanju zadovoljstva korisnika i identifikovanju nedostataka u uslugama kako bi se sprovele neophodne modifikacije. Podaci o uslugama koje se nude i rezultatima programa se redovno objavljuju, kako bi javnost i potencijalni korisnici bili informisani. Moguće je stvoriti i obuhvatnu bazu podataka o karakteristikama korisnika i vrstama usluga. Iniciraju se aktivnosti usmerene na promenu lokalnih normi, pravila i politike. Na ovom stadijumu poželjno je ugovorima formalizovati saradnju između profesionalnih službi, sektora, ustanova i organizacija. U tu svrhu preporučuje se formiranje posebnog tima koji će inicirati i realizovati aktivnosti izgrađivanja koalicija (McMahon i sar., 2000).

Profesionalizacija. Za retke zajednice koje su dostigle finalni stadijum cilj je održavanje postojećeg stanja i podsticanje kontinuiranog sprovođenja evaluacije procesa i rezultata programa radi unapređivanja njihove efektivnosti. Ove zajednice poseduju obuhvatnu statističku bazu podataka, imaju obezbeđeno sofisticirano medijsko praćenje trendova, koriste eksternu evaluaciju za modifikacije programa, redovno objavljuju dostignuća na planu rešavanja određenog problema i raspolazu raznovrsnim unutrašnjim i spoljašnjim resursima. Neprekidno se organizuju edukacije, prate i procenjuju problemi i ciljne grupe u zajednici, evaluiraju i unapređuju preventivne aktivnosti. Na sastancima lidera zajednice i sponzora, kao i putem lokalnih medija i javnih prezentacija, periodično se analiziraju tekuće preventivne aktivnosti i ostvareni rezultati.

Važno je istaći da se zajednice, po pravilu, osećaju komforno bez obzira na stadijum spremnosti na kojem se nalaze, tako da su promene gotovo uvek povezane sa izvesnim stepenom zabrinutosti i rezistentnosti. Rezistentnost na promene je deo prirode većine pojedinaca, pa tako i zajednice kao entiteta. Iako je ovde reč o svesnim naporima da se izazovu promene, treba uvažiti okolnost da promene ne mogu biti odmah izvedene, već se moraju promišljeno planirati i izvršiti uz angažovanje celokupne zajednice. Prikazane strategije i intervencije konzistentne s određenim nivoom spremnosti zajednice nisu ni u kom slučaju sveobuhvatne niti su rigorozno testirane. One imaju karakter opštih preporuka i primera onih pristupa za koje je ustanovljeno da mogu biti efektivni u unapređivanju spremnosti zajednice s jednog na drugi nivo. Ponuđene predloge svaka zajednica može i treba da adaptira radi boljeg usklađivanja s etničkim i kulturnim uverenjima i vrednostima zajednice, dostupnim lokalnim resursima i lokalnim problemima koji stoje na putu ostvarivanja napretka. Na taj način se postiže specifičnost izabranih strategija i intervencija koje maksimiziraju snage i resurse zajednice i minimiziraju moguće obeshrabrujuće neuspehe.

Literatura

- Aniskiewicz, Rick; Wysong, Earl (1990): "Evaluating DARE: Drug education and the multiple meanings of success", *Policy Studies Review*, god. 9, br. 34:727-747
- Bukoski, William J.; Amsel, Zili (ur.) (1994): *Drug abuse prevention: Sourcebook on strategies and research*, Westport, CT: Greenwood Publishing Group
- Center for Substance Abuse Prevention (CSAP) (2003): *Pathways to effective programs and positive outcomes*, Rockville, MD: U.S. Department of Health and Human Services (DHHS), Substance Abuse and Mental Health Service Administration (SAMHSA)
- Chavis, David M.; Wandersman, Abraham (1990): "Sense of community in the urban environment: A catalyst for participation and community development", *American Journal of Community Psychology*, god. 18, br. 1:55-81
- DiClemente, Carlo C.; Prochaska, James. O. (1982): "Self-change and therapy change of smoking behavior: A comparison of processes of change in cessation and maintenance", *Addictive Behaviors*, god. 7, br. 2:133-142
- Donnermeyer, Joseph F.; Oetting, Eugene R.; Plested, Barbara A.; Edwards, Ruth W.; Jumper-Thurman, Pamela; Littlethunder, Leon (1997): "Community readiness and prevention programs", *Journal of Community Development Society*, god. 28, br. 1:65-83
- Edwards, Ruth W.; Jumper-Thurman, Pamela; Plested, Barbara A.; Oetting, Eugene R.; Swanson, Louis (2000): "Community readiness: Research to practice", *Journal of Community Psychology*, god. 28, br. 3:291-307
- Florin, Paul; Giamartino, Gary A.; Kenny, David. A.; Wandersman, Abraham (1990): "Levels of analysis and effects: Clarifying group influence and climate by separating individual and group effects", *Journal of Applied Social Psychology*, god. 20, br. 11:881-900
- Garkrovich, Lorraine E. (1989). "Local organizations and leadership in community development", u: Christenson, James A.; Robinson, Jerry W. (ur.): *Community development in perspective* (str. 196-218), Ames, IA: Iowa State University Press
- Hallman, William K.; Wandersman, Abraham. (1992): "Attribution of responsibility and individual and collective coping with environmental threats", *Journal of Social Issues*, god. 48, br. 4:101-118.
- Jumper-Thurman, Pamela; Edwards, Ruth W.; Plested, Barbara A.; Oetting, Eugene R. (2003a): "Honoring the differences: Using community readiness to create culturally valid community interventions", u: Bernal, Guillermo; Trimble, Joseph E.; Burlew, Ann K.; Leong, Frederick T. L. (ur.): *Handbook of racial and ethnic minority psychology* (str. 591-607), Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Jumper-Thurman, Pamela; Plested, Barbara A.; Edwards, Ruth W.; Foley, Robert; Burnside, Martha (2003b): "Community readiness: The journey to community healing", *Journal of Psychoactive Drugs*, god. 35, br. 1:27-31
- Jumper-Thurman, Pamela; Plested, Barbara A.; Edwards, Ruth W.; Helm, Heather M.; Oetting, Eugene R. (2001a). "Community readiness: A promising model for community healing", u: Bigfoot-Subia, Dolores (ur.): *Native American Topic-specific Monograph Series* (str. 1-14), Oklahoma City, OK: The University of Oklahoma Health Sciences

- Center, Department of Justice, Office for Victims of Crime, Center on Child Abuse and Neglect (CCAN)
- Jumper-Thurman, Pamela; Plested, Barbara A.; Edwards, Ruth W.; Helm, Heather M.; Oetting, Eugene R. (2001b): "Using the community readiness model in Native communities", u: Trimble, Joseph E.; Beauvais, Fred (ur.): *Health promotion and substance abuse prevention among American Indian and Alaska Native communities: Issues in cultural competence* (str. 129-158), CSAP Cultural Competence Series, Special Collaborative Monograph br. 9, Rockville, MD: Center for Substance Abuse Prevention (CSAP)
- McMahon, Thomas J.; Ward, Nadia L.; Pruett, Marsha K.; Davidson, Larry; Griffith, Ezra E. H. (2000): "Building full-service schools: Lessons learned in the development of interagency collaboratives", *Journal of Educational and Psychological Consultation*, god. 11, br. 1:65-92.
- National Institute on Drug Abuse (NIDA) (1997): *Community readiness for drug abuse prevention: Issues, tips, and tools*. Rockville, MD: DHHS, National Institute of Health (NIH).
- Nutt, Paul C. (1980): "Comparing methods for weighting decision criteria", *Omega*, god. 8, br. 2:163-172.
- Oetting, Eugene R.; Jumper-Thurman, Pamela; Plested, Barbara A.; Edwards, Ruth W. (2001): "Community readiness and health services", *Substance Use and Misuse*, god. 36, br. 6-7:825-843
- Oetting, Eugene R.; Donnermeyer, Joseph F.; Plested, Barbara A.; Edwards, Ruth W.; Kelly, Kathleen; Beauvais, Fred (1995): "Assessing community readiness for prevention", *The International Journal of the Addictions*, god. 30, br. 6:659-683
- Plested, Barbara A.; Edwards, Ruth W.; Jumper-Thurman, Pamela (2005): *Community readiness: A handbook for successful change*. Fort Collins, CO: Tri-Ethnic Center for Prevention Research
- Plested, Barbara A.; Smitham, Debra M.; Jumper-Thurman, Pamela; Oetting, Eugene R.; Edwards, Ruth W. (1999): "Readiness for drug use prevention in rural minority communities", *Substance Use and Misuse*, god. 34, br. 4-5:521-544.
- Prochaska, James O.; DiClemente, Carlo C.; Norcross, John C. (1992): "In search of how people change: Applications to addictive behaviors", *American Psychologist*, god. 47, br. 9:1102-1114
- Prochaska, James O.; DiClemente, Carlo C. (1983): "Stages and processes of self-change in smoking: Toward an integrative model of change", *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, god. 51, br. 5:390-395
- Rogers, Everett M. (1995): *Diffusion of innovations*, 4th ed. New York: Free Press
- Warren, Roland (1978). *The community in American*, 3rd ed. Chicago: Rand-McNally.
- Weisheit, Ralph (1984): "The social context of alcohol and drug education: Implications for program evaluation", *Journal of Alcohol and Drug Education*, god 30, br. 1:27-35